

אסתר ב

- כא בימים ההם ומרדכי ישב בשער המלך
קצף בגתן ותרש שני סריסי המלך משמרי הסף
ויבקשו לשלח יד במלך אחשוורוש.
כב ויודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה
ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי.
כג ויבקש הדבר וימצא ויתלו שניהם על עץ
ויפתב בספר דברי הימים לפני המלך.

1. "בימים ההם ומרדכי ישב בשער המלך" –

א. לשם מה המגילה חוזרת על היות מרדכי יושב בשער המלך?

ב. אם כתוב "ומרדכי ישב בשער המלך" לשם מה צריך לומר "בימים ההם"? הרי כבר ברור שהכוונה לימים שבהם ישב בשער המלך.

2. "קצף בגתן ותרש שני סריסי המלך משמרי הסף ויבקשו לשלח יד במלך אחשוורוש" –

א. מדוע "קצף" בלשון יחיד? הרי שניים קצפו.

ב. על מה קצפו בגתן ותרש, ומדוע לא פירטה התורה את סיבת הקצף?

ג. לשם מה יש להזכיר "שני סריסי המלך"? מובן שבגתן ותרש הם שניים. השאלה חוזרת על עצמה גם בפסוק כג שבו נאמר "ויתלו שניהם על עץ".

ד. מה מוסיפה הידיעה שהיו משומרי הסף, מדוע לא די לומר "סריסי המלך"?

3. "ויודע הדבר למרדכי" –

א. כיצד נודע לו?

ב. מה מוסיפה המילה "הדבר"?

4. "ויגד לאסתר המלכה" –

א. מדוע מרדכי לא מעביר את הידיעה ישירות למלך? והלוא שר ושופט הוא בממלכה.

ב. לשם מה נאמר "המלכה"? אחר כך כתוב "ותאמר אסתר למלך" ולא נאמר "המלכה".

5. "ויגד לאסתר המלכה ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי" –

א. מדוע על מרדכי כתוב שהגיד ועל אסתר שאמרה?

ב. לשם מה יש לחזור פעמיים על שמה של אסתר?

ג. מה החשיבות בכך שאסתר אמרה למלך "בשם מרדכי"?

6. שואל המהר"ל:

"למה עשה מרדכי זה שהיה מציל הרשע

הרי אם נותנים לו סם המות היה מציל את אסתר?"¹.

לכאורה מרדכי היה צריך להיות הראשון שישמח בכיליונו של אחשוורוש. כך הייתה אסתר יוצאת מבית הערל וחוזרת אליו. אם כן מדוע הוא מונע את הריגתו?

7. מדוע לא עשה אחשוורוש יקר וגדולה למרדכי מייד לאחר שהצילו, ונשתהה במתן שכרו זמן רב?²

8. מדוע כל הפעלים בפסוק כג מופיעים בלשון סבילה: "ויבקש", "וימצא", "ויתלו", "ויכתב"? מדוע לא כתוב "ויבקשו את הדבר וימצאו ויתלו את שניהם על עץ ויכתבו בספר"? כאשר תלו את המן על העץ לא נאמר "ויתלה" אלא "ויתלו את המן". כמו כן מדוע לא נאמר שמרדכי קדע את הדבר, אלא בלשון סבילה גם כן "ויקדע הדבר למרדכי"?

9. "ויבקש הדבר וימצא" – לשם מה הכפילות?

10. "ויתלו שניהם על עץ" – מדוע חשוב כל כך כיצד נענשו? מה בין אם נתלו על עץ או נהרגו בסיף?

11. "ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך" – מה מוסיפות המילים "לפני המלך"?

"קצף בגתן ותרש"

¹ אור חדש עמ' קכג.

² אלשיך לפסוק כג: "והנה ראוי לשים לב מה זה היה למלך אחשוורוש שהיה דרכו להחזיק טובה ולהיטיב למטיבים לו, וכמו שאמרו ז"ל (אסתר רבה א טו) כי זו אחת מטובות שנמצאו בו. ולמה זה כאשר אמרה לו אסתר בשם מרדכי לא עשה לו יקר וגדולה על זה, עד שתידד שנתו מעיניו ואמר להביא את ספר הזכרונות... והלא טוב טוב בעתה יחישנה הגדולה והכבוד".

המילים "ומרדכי יושב בשער המלך" הן הכותרת לסיפור עם בגתן ותרש, כיוון שדווקא עניין זה עורר את קצפם. עינם הייתה צרה במינויו לשר וראש בענייני משפט המדינה, כדברי המלבי"ם:

"והקדים לספור זה שמרדכי יושב בשער המלך... שזה עורר הקנאה משומרי הסף

שחרה אפם על שמרדכי יושב בגדולה ובכבוד"³.

מדוע מינויו של מרדכי חרה להם כל כך? הם הרי לא הפסידו את משרתם בעקבות זאת. הם היו סריסים בעלי תפקיד מוגדר, שומרי הסף ולא יועצי המלך יודעי דת ודין.

"כי אחר שהיו סריסים מה להם לקנאות בגדולת מרדכי?"⁴.

סיבת הקצף איננה כתובה ולא לחינם. לקצפם לא הייתה שום סיבה גלויה, והוא נבע מהתנגדות עצמית למרדכי. הם לא יכלו לסבול את עצם מציאותו – זו למעשה סיבת השנאה העמלקית לישראל⁵.

יתר על כן, "בימים ההם" – הכוונה לימים שבהם הפכה אסתר למלכה, כבפירוש האלשיך הקדוש:

"וזהו אומרו בימים ההם ומרדכי יושב וכו', כלומר:

בימים ההם שכבר מלכה אסתר וגם ומרדכי גם הוא יושב בשער המלך,

וזהו תוספת הוי"ו של 'ומרדכי'⁶.

יוצא אפוא שלא רק ישיבת מרדכי בשער עוררה את קצפם של בגתן ותרש, אלא אף המלכת אסתר⁷. גם את אסתר הם שנאו בלא סיבה. כסריסים נאמנים למלכות אחשורוש הם קולטים בחושי הרשע הטבעיים שלהם את משב הרוח המוסרי והאידיאלי ההולך ופושט בחיי הממלכה בעקבות עליית מרדכי ואסתר. לדידם משב הרוח החדש יביא ל'התפרקות' הממלכה – להפלת כל התרבות ה'אחשורונית' הנהנתנית והליברלית. בגתן ותרש הם מעין חיישנים טרום 'המניים' הקולטים בקליטה מוקדמת מאוד את המהפכה העולמית המקופלת בחילופי הגברא בשלטון. הם

³ מלבי"ם לפסוק כא.

⁴ שם.

⁵ עיין שיחות הרב צבי יהודה שמות עמ' 171.

⁶ אלשיך לפסוק כא.

⁷ יש לכך ביטוי גם בחז"ל מגילה יג ע"ב שאמרו בגתן ותרש: "מיום שבאת זו [אסתר המלכה] לא ראינו שינה בעינינו".

רוצים לשלוח יד במלך מפני שלשיטתם, במינוי אסתר ומרדכי, הוא שולח יד בממלכתו ובכל השיטה התרבותית שלמענה הם סורסו ואיבדו את כל בניין חייהם הפרטי.

נשאלת השאלה: מדוע אפוא בגתן ותרש לא העלו על דעתם לשלוח יד במרדכי ובאסתר אלא במלך?

בתוך תוכם חשו היטב כי לא יוכלו להם. שלמותם המוסרית של מרדכי ואסתר איננה יכולה להעלות מחשבה אצל מאן דהו שהוא יוכל להם. הארת חייהם הגדולה דוחה מעליהם כל צר ומשטין.

מובא בשיחות הרב צבי יהודה זצ"ל:

"כשיש גבורת ישראל, אין שליטה של עמלק.

התקפת האויב היא דווקא במקום החולשה, בחלקים הנחשלים שבתוכנו,

כשיש גבורת ישראל, אמונה, כלל-ישראליות, אהבת ישראל, שלמות ישראל –

אז אין מקום לעמלק"⁸.

אסתר ומרדכי היו מלאי עוז וגבורה באמונת התורה, ולכן לא הייתה אפשרות לפגוע בהם – "ואתם הדבקים בד' אלהיכם חיים כלכם היום"⁹.

בגתן ותרש היו מאוחדים לגמרי ברצונם לשלוח יד במלך – 'כאיש אחד בלב אחד' ממש, לכן נאמר "קצף" בלשון יחיד, כמובא בפירוש יוסף לקח:

"ואמר קצף לשון יחיד לומר שהקצף של שניהם היה אחד"¹⁰.

אמנם קצפם היה אחד ונבע משנאת ישראל, אך המגילה מדגישה כי היו 'שניים', ללמדנו כי בבגתן ותרש הופיעו **שתי מדרגות שונות** בשנאתם למרדכי ואסתר, המקבילות למדרגות השנאה של אחשורוש והמן לעם ישראל, כפי שיופיעו בהמשך.

כותב הרב קוק:

"הקטיגוריא [השנאה] על ישראל מורכבת היא מקטיגוריותם של שרי האומות,

⁸ שיחות הרב צבי יהודה שמות עמ' 381.

⁹ דברים ד ד.

¹⁰ יוסף לקח (פירוש למגילת אסתר לרבי אליעזר אשכנזי מחכמי צפת לפני כ-450 שנה, תלמידו של רבי יוסף קארו) לפסוק יט ד"ה בימים ההם.

שיש להם [לאומות] תעודה [מגמה] בעולם שאינה יכולה

להתאים עם התעודה העליונה של ישראל [כיוון שמרכז חייהן של האומות הוא האדם ורצונותיו ומרכז חייהם של ישראל הוא רצון ד']...

ועוד יש קטיגוריא יותר גדולה, [שהיא באה] מהרע הגמור החפץ באיבוד העולם לגמרי,

וידע הוא שיסוד קיום העולם והתעלותו תלוי הוא ברוממותם של ישראל...

וכשהקטיגוריא הכללית [של אומות העולם] מתאחדת עם הפרטית [של עמלק]

אז העולם תוסס מאוד [ממלחמות וצרות גדולות].

ואותם הכוחות מגיני האומות אינם יורדים לסוף הדעת של הקטיגוריא על ישראל

שמצד המקטרג הגדול, שהדברים נוגעים גם אליהם, והם מסייעים אותו¹¹.

שנאת ישראל מופיעה בשתי רמות:

'הקטיגור הקטן' – **רוב אומות העולם**. הן שונאות את עם ישראל מצד התנגדותן לתרבות ישראל הקוראת לעילוי החיים, להתגברות על תאוות ויצרים. הן חושבות שהיא אינה מתאימה להן אלא כובלת וחונקת אותן¹². מגמת חייהם העליונה של ישראל מאיימת על האומות ומציירת אותן בקטנותן ובשפלותן, לכן הם מפתחות שנאה כלפיה.

'הקטיגור הגדול' – **עמלק**. קיימת בעולם גם שנאה מוחלטת שאיננה מצד תרבותם המוסרית אלא נובעת משנאת העולם והחפץ באיבודו. עמלק שונא את העולם כי העולם אלוקי ומותאם ביסודו להוציא לפועל את המגמות האלוניות. לפיכך השנאה העמלקית מכוונת למעשה גם כלפי האומות האחרות וחפצה באיבודן. אולם עמלק יודע שאין הוא יכול לאבד את כל האומות ולהחריב את העולם, לכן הוא מתרכז באיבוד ישראל שהם לב העולם ונשמתו. סביב נקודה זו נוצר מכנה משותף בין ה'קטיגור הקטן' ל'קטיגור הגדול', והם חוברים יחדיו להילחם בישראל. אבל ה'קטיגור הקטן' אינו מבין שה'קטיגור הגדול' חפץ למעשה גם באיבודו הוא.

¹¹ שמונה קבצים ו עמ' רעט.

¹² אורות, אורות ישראל ה טו: "עד תור הגאולה העתידה השפענו על העולם רק לימודי חובות, מוסר וצדק היוצא מדעת אלהים אמת. וחובות אין העולם חפץ לקבל, ואם הוא מקבל נשאר בלב טינא על המעורר הראשי לידיעת החובה, שאינה נותנת להנפש הברברית להתפשט בכל מאוייה".

כפי שמתבאר בהמשך המגילה המן שנא את ישראל מכוח שנאתו את החיים ואת העולם אבל אחשורוש שנא את ישראל מכוח התנגדותו לתרבותם ולאמונתם. גם אצל בגתן ותרש היו שתי מדרגות של שנאה – "קצף בגתן ותרש שני סריסי המלך". שנאתם למרדכי ואסתר היא התנוצצות מקומית המגלמת את אופי השנאה ומורכבותה כפי שהיא עתידה להופיע אצל אחשורוש והמן בהיקף בין-לאומי. ההתמודדות של מרדכי ואסתר עם בגתן ותרש היא התמודדות גרעינית-תמציתית עם שנאת ישראל בשתי רמותיה. התמודדותם מכשירה את הקרקע ומניחה את היסודות לכיבוש השנאה ולניצחונה ביד כל ישראל בהמשך המגילה.

כיצד התמודדו מרדכי ואסתר עם השנאה שהתפרצה בבגתן ותרש?

"ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי"

"וַיִּזְדַּע הַדָּבָר לְמַרְדֳּכָי" – הכתוב אינו מפרט כיצד נודע הדבר מפני שמרדכי לא השיג את המידע בדרכים גלויות. רש"י אומר:

"וַיִּזְדַּע לְמַרְדֳּכָי – מִי גָלָה לוֹ? רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שָׂרָה עָלָיו"¹³.

מתוך ענוותנותו כלפי המהלכים האלווקיים זכה מרדכי לרוח הקודש.

"וַיִּזְדַּע הַדָּבָר" – אילו היה נאמר רק 'וַיִּזְדַּע לְמַרְדֳּכָי' היה אפשר לחשוב שרעיון ההתנקשות בלבד נודע לו. אולם התוספת של "הדבר" מלמדת שסוד הדבר נודע לו¹⁴. מרדכי הבין היטב שהרעיון המניע את בגתן ותרש להתנקש במלך הוא שנאת ישראל. לא שמיעת האוזן הייתה כאן אלא ידיעה פנימית. מרדכי היה קשוב ומחובר לרחשיה הפנימיים של המציאות. ההתפתחויות הפנימיות המתרחשות בתוכה עוברות דרכו. הוא חווה אותן בקרבו ממש¹⁵, וכך קלט גם את מזימת בגתן ותרש – את התעוררותו של רצון שפל לטרפד את מהלך עילויה של מלכות אחשורוש והעולם בכלל.

מרדכי מחליט להעביר את המידע למלך ולמנוע את הריגתו. הוא מבין שד' הוא 'הממליך מלכים' ועל כן יש חשיבות אלוקית להופעת מלכות אחשורוש. מרדכי מלא ענווה כלפי הסדר האלוקי של המציאות, על אף תיעובו הגדול את מגמת אחשורוש ואת כל סגנון החיים הכפרני שהוא משליט בממלכה.

¹³ רש"י מגילה ז ע"א.

¹⁴ עיין נ' גאל-דור, מתוך הסנה א' עמ' 80 'וישמע פרעה את הדבר הזה'.

¹⁵ מעין זה כותב הרב קוק על עצמו באגרות הראיה א' איגרת קפד עמ' רמ: "וברוך השם אשר עשה לי את הנפש הזאת, שרוח ונשמה חיה ומרגשת את כל התנועות והזעזועים השונים עם כל ציריהם וחבליהם בקרבה, אבל גם עם כל תוקף עז חייהם ואמונת ישעם, והדברים כולם פוגשים בי פגישה מוחשית, ואני מוכרח לטפל בהם בפועל ובמעשה, ולסבול את כל המשברים של הזרמים השונים ושיא דכים, ולהקשיב אל הקול הגלוי והנסתר שבהם".

"מפני כי השם יתברך הוא שומר את העולם ומעמיד המלך לשמור העולם.

ולכך אמרו הוי מתפלל בשלומה של מלכות

שאלמלא מורא מלכות איש את רעהו חיים בלעו¹⁶,

ומכל שכן שיש להגיד עליו אם אחד רוצה להמית אותו¹⁷.

מרדכי פועל מתוך הדרכתה של התורה להכיר בערכן של מערכות השלטון הקיימות שהן משליטות סדר בעולם ומאפשרות את קיומו. מרדכי אינו חפץ בהריסתן אלא בתיקונן. לפיכך, בהעברתו לאחשורוש את המידע על אודות מזימתם של בגתן ותרש הוא 'פועל עם אל' לקיים את עולמו ולרוממו.

"ויגד לאסתר המלכה" – מרדכי העביר את המידע לאסתר מצד שהיא המלכה, ועל כן מתוקף מעמדה, מחויבותה למלך ואחריותה לשלום המלכות גדולה משל כולם.

עוד אומר המהר"ל, שמרדכי לא מסר את המידע ישירות לאחשורוש כדי שאחשורוש לא יחשוב שיש לו עניין פרטי כלשהו בהצלת המלך ושהוא מצפה לתגמול.

"כאשר לא אמר הדברים רק [אלא] לאסתר

לא יאמר אחשורוש כי מרדכי עושה בשביל שיחזיק לו המלך טובה על זה¹⁸.

מרדכי התנגד לקבל שכר, כיוון שראה במסירת המידע חובה בסיסית שעליה אין להחזיק לו טובה. אחשורוש לא עשה למרדכי יקר וגדולה מייד מפני סירובו של מרדכי. הטהרה המוסרית שהתגלתה כאן בהתנהגותו של מרדכי היא שעמדה להם לישראל ביום שבו הגיע המן למלך עם עצתו הנבערה לתלות את מרדכי על העץ ומשם החל למעשה המהפך בכל יחסו של אחשורוש ליהודים.

"ויגד לאסתר המלכה" – לשון הגדה במקרא מופיע גם במשמעות של אמירה קשה¹⁹. מרדכי מסר את המידע לאסתר בתקיפות. הוא זירז אותה לפעול להצלת המלך מייד ובלא עוררין, מבלי לתת לשיקולים אחרים להרפות את ידיה מלהצילו.

¹⁶ אבות ג ב.

¹⁷ אור חדש עמ' קכג.

¹⁸ שם עמ' קכד.

¹⁹ רש"י שמות יט ג.

"ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי" – אמנם מרדכי לא היה מעוניין שאסתר תמסור את המידע למלך בשמו, אך "אסתר" במהותה הנסתרת, ברוב צניעותה וענוותנותה אינה מסוגלת לומר דבר שלא בשם אומרו. אין היא יכולה לשאת את המחשבה שאחשורוש יחזיק לה טובה שאינה לה.

טהרתם המוסרית של מרדכי ואסתר המתגלה כאן היא הרוח הפנימית של המגילה המכריעה את שנאת ישראל על כל גווניה. אצילותם היא למעשה תכונתם העצמית של כל ישראל כפי שאכן התגלה בסוף המגילה: "ובביזה לא שלחו את ידם" – אף על פי שמרדכי ציווה את ישראל לבוז את שלל אויביהם הם אינם חפצים בשום רווח פרטי מן המלחמה. הטהרה הזאת של השייכות המוחלטת אל אידיאל החיים האלוקי היא נשמת כל אירועי המגילה, היא מנביעה אותם ומחוללת את הישועה.

"ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם

שנאמר: ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי"²⁰.

"ויתלו שניהם על עץ"

נשאלת השאלה: מדוע רוב הפעלים בפסוקים כב-כג מופיעים בלשון סבילה: "וינדע", "ויבקש", "וימצא", "ויתלו", "ויכתב"?

כפי שהוסבר, מרדכי מתוודע ברוח קודשו למגמות הפנימיות המתרחשות במעמקי המציאות, עד שהן מופיעות בו באופן חי וממשי כמידע מעשי ומוחשי. המדרגה המתגלה בו שהוא נפעל ונדחף מרחשיה הפנימיים של המציאות מטביעה חותמה על המציאות; חוקקת בה את נפעלותה הגמורה מנשמתה. ברגע היסטורי זה מתברר בגלוי שהאנשים העושים את מעשיהם אינם פועלים מכוח הרגלים ידועים ומכוח החלטותיהם הרציונליות, אלא מתוך דחפים אידיאליים עמוקים מאוד – מכוח רוחו של מלך המשיח המרחפת בתוך המציאות ומניעה את גלגליה²¹. הנפשות הפועלות מופיעות בגלוי בתור 'עבדים ושפחות' המוציאים לפועל בעל כורחם את רוח הגאולה הממששת ובאה.

לפיכך לא די לומר שדבר ההתנקשות בחיי אחשורוש נמצא, אלא יש צורך לומר גם "ויבקש"; ביקוש הדבר אינו נובע מהגיון רגיל שהרי מרדכי מוסר מידע מתוך רוח הקודש, בלא ראיות מוצקות והוכחות ממשיות. ואף על פי כן המלכות מתייחסת אליו ובודקים את המידע בשיא הרצינות. הלוא דבר הוא!

²⁰ מגילה טו ע"א.

²¹ על פי בראשית רבה ב ד: "ורוח אלהים מרחפת זה רוחו של מלך המשיח".

"וימצא" – הפועל 'למצוא' מופיע במקרא בדרך כלל בהקשר של הפתעה²². מה הייתה ההפתעה?

על אף שלא היו ראיות ממשיות לחשד נמצאו לו ראיות חותכות.

"ויתלו שניהם על עץ" – הפועל 'לתלות' המופיע גם הוא בצורה סבילה מרמז אף הוא שהממונים על הענישה נדחפו להעניש את בגתן ותרש דווקא בדרך של תלייה על עץ שלא מדעתם הגלויה, אלא מתוך דחף פנימי הקובע שהם יתלו על עץ דווקא. מדוע?

כי גם המן ועשרת בניו עתידים להיתלות על עץ. מבלי שהתכוונו לכך נדחפו הממונים על הענישה לברר את שייכותם של בגתן ותרש אל העמלקיות.

"ויכתב הדבר בספר דברי הימים לפני המלך" – בכל ממלכה ישנם בעלי תפקיד הממונים על כתיבת האירועים המיוחדים המתרחשים בה, לאו דווקא בפיקוחו הישיר של המלך. אבל כאן באופן בלתי מוסבר, נכתבו הדברים "לפני המלך" – תחת השגחתו, בבדיקה מדוקדקת שהדברים ייכתבו בשלמותם, בלא שייגרע פרט כלשהו, כפירוש יוסף לקח:

"כל הדברים הנכתבים בספר דברי הימים

הנה הסופר העומד על משמרת העבודה ההיא כותב הדברים

או המקרים הראויים ליכתב בספר דברי הימים בהיותו על משמרתו.

וכאן הפליא ד' לעשות וכתב עניין מרדכי לפני המלך

עד שהמלך זכר הדבר [באופן מיוחד כשנדדה שנתו]²³.

דחף החיים האידיאלי שבמעמקי המציאות גורם שהדברים החשובים המביעים את הטהרה הפנימית שביסוד המציאות ייכתבו במלואם ובדיוקם: מרדכי הציל את המלך בלא בקשת תמורה.

מכאן ואילך ראוי שכל המגילה תיקרא בלשון סבילה, כיוון שלמעשה תקופה חדשה החלה בעולם; תקופה שבה העולם בתת הכרתו נפעל מנשמתו.

²² פנים אחרים נו"ב פ"ב: "לכך נאמר 'ויבקש הדבר וימצא' – אין אומרים וימצא אלא לדבר האבוד ונמצא". סנהדרין צז ע"ב: "שלשה באין בהיסח הדעת, אלו הן: משיח, מציאה ועקרב" – דהיינו שהם באים שלא על פי הציפיות וההיגיון האנושיים".

²³ יוסף לקח לפסוק כג.

